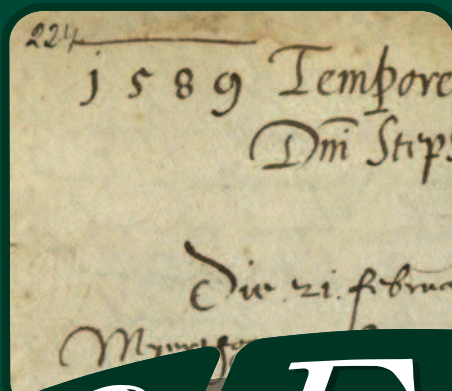

ELŐADÁSOK A MAGYAR TUDOMÁNY NAPIJÁN
AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET I. SZAKOSZTÁLYÁBAN

CERTAMEN I.

NYELV-, IRODALOM-, NÉPRAJZTUDOMÁNY
RÉGÉSZET, TÖRTÉNELEM
MŰVÉSZETTÖRTÉNET

CERTAMEN I.

ELŐADÁSOK A MAGYAR TUDOMÁNY NAPJÁN AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET I. SZAKOSZTÁLYÁBAN

Szerkesztette
EGYED EMESE, PAKÓ LÁSZLÓ, WEISZ ATTILA

Kolozsvár 2013

A kötet megjelenését támogatták:

Szerkesztette: Egyed Emese, Pakó László, Weisz Attila

© Szerzők, 2013

Kiadja az Erdélyi Múzeum-Egyesület
Felelős kiadó: Biró Annamária

A tanulmányok szövegét korrektúrázta: András Zselyke
Tördelőszerkesztő: Virág Péter
Borítóterv: Idea Plus

Nyomdai munkálatok: Gloria Nyomda, Kolozsvár
Felelős vezető: Nagy Péter

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Certamen I : Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület

I. Szakosztályában / ed.: Egyed Emese, Pakó László, Weisz Attila. - Cluj-Napoca : Societatea
Muzeului Ardelean, 2013

Index

ISBN 978-606-8178-78-3

I. Egyed, Emese (ed.)

II. Pakó, László (ed.)

III. Weisz, Attila (ed.)

TARTALOM

SIPOS Gábor	9
Üdv az Olvasónak!	
To the Reader!	
Către Cititor!	
I NYELV-, IRODALOM-, NÉPRAJZTUDOMÁNY	11
Language-, Literary- and Folklore Studies	
Lingvistică, literatură, etnografie	
ANDRÁS Zselyke	13
Szabó T. Attila nyelvészeti írásai a két világháború közti Erdélyi Múzeumban	
Attila Szabó T.'s Linguistical Studies in the Erdélyi Múzeum Between the Two World Wars	
Studii de lingvistică ale lui Attila Szabó T. în revista Erdélyi Múzeum din perioada interbelică	
KATONA Hajnal Tünde	21
„...jogászok szokták vagy ügyvédek eztet tudni pontosan...” Nyelvi jogi ismeret	
a romániai falusi magyarság körében	
“That’s something only jurists and lawyers know precisely...” Knowledge of Linguistic Rights	
among the Hungarian Villagers in Romania	
„Asta se știe mai exact de către juriști sau avocați...” Cunoașterea drepturilor lingvistice în	
cadrul minorității maghiare din România care trăiesc în mediu rural	
NAGY Emőke	35
Szent Anna kultuszának jegyei a Teleki-, Kazinczy- és Érdey-kódex alapján	
The Characteristics of the Cult of Ana in the Teleki, Kazinczy and Érdey Codices	
Trăsăturile cultului Sfintei Ana pe baza codicelor Teleki, Kazinczy și Érdey	
IMRE Mihály	49
A kulturális emlékezet forrásai, jellemzői, rétegzettség Szenci Molnár Albert	
munkásságában	
The Sources, Characteristics and Stratification of Cultural Memory in Albert Szenci Molnár’s	
work	
Memoria culturală în operele lui Albert Szenci Molnár – Izvoare, caracteristici, natură stratificată	
PAPP Kinga	67
„Én pedig vagyok igaz társad míg él”. Kálnoki Sámuel és Lázár Erzsébet levelezése	
“... And I am your True Partner as Long as I Live”. The Correspondence Between Sámuel	
Kálnoki and Erzsébet Lázár	
„... Rămân adevăratul tău pereche cât timp trăiesc”. Corespondența dintre Sámuel Kálnoki și	
Erzsébet Lázár	
CSIKÓS Júlia	81
Ráday Eszter könyvtára	
The Library of Eszter Ráday	
Biblioteca lui Eszter Ráday	
BIRÓ Annamária	90
Identitáselemek egy 19. századi életpályában: Gottfried Feldinger/Földényi Frigyes	
A Career in te 19 th Century – Elements of Identity: Gottfried Feldinger/ Frigyes Földényi	
Elemente ale identității într-o carieră din sec. al 19-lea: Gottfried Feldinger/ Frigyes Földényi	
CSEKE Péter	101
A tiszta gondolat, a tiszta stílus szerelmese, Szabó Zoltán értékszemlélete	

The Lover of Pure Thought and Style. Zoltán Szabó's Approach on Value Cel îndrăgostit de gândul și stilul pur. Viziunea valorii în opera lui Zoltán Szabó	119
ORBÁN Gyöngyi..... Ígérve tanítani. Németh László példája Educate Offering. The Example of László Németh A educa promițând. Exemplul lui László Németh	134
KÖTŐ József..... Az osztályharctól a „lét alapvető abszurditásáig” From the Class Struggle to the ”Fundamental Absurdity of the Existence” De la lupta de clasă la „absurditatea fundamentală a existenței”	145
SZIKSZAI Mária Vallásos társulati élet egy szatmári sváb faluban The Confessional Life in a Swabian Village from Satu Mare County Viața religioasă într-un sat sătmărean	156
BALÁZS Lajos..... Nemi kultúra és nemi erkölcs a paraszti társadalomban Sexual Culture and Sexual Morality in Peasant Societies Cultura și morală sexuală în societatea țărănească	163
II. TÖRTÉNELEM, RÉGÉSZET.....	163
History, Archaeology Istorie, arheologie	165
SÓFALVI András..... Egy disszertáció margójára: a Rika-erdei várak és az udvarhelyi királyi magánuradalom On the Edge of a Study: the Castles in Rika Forest and the Royal Domain of Odorheiu Secuiesc Pe marginea unui studiu: cetățile din Pădurea Rika și domeniul regal din Odorhei	175
HEGYI Géza..... Marosvásárhely első említése The First Written Mention of Târgu Mureș (Marosvásárhely/Neumarkt) Prima mențiune documentară a orașului Târgu Mureș	191
LUPESCU MAKÓ Mária..... Miért? Kinek? Mit? Erdélyi középkori végakaratok szerkezeti jellemzői Why? To Whom? What? Structural Patterns of Last Wills and Testaments in Medieval Transylvania De ce? Pentru cine? Ce anume? Caracteristicile structurale ale testamentelor medievale din Transylvania	211
RÜSZ-FOGARASI Enikő..... A kora újkori kolozsvári ispotálymesterek The Masters of the Almshouses from the Early Modern Cluj Magiștrii ospitalieri din Clujul premodern	223
DERZSI Júlia..... A városi statútumok és a közrendészeti szabályalkotás kapcsolata az erdélyi városokban a 16. század második felében The Relation Between the Statutes and the Legislation Concerning Public Order in the Towns of Transylvania in the Second Half of the 16 th Century Raportul dintre statutele orașenești și legislația privind ordinea publică în orașele din Transilvania în a doua parte a secolului al XVI-lea	236
BOGDÁNDI Zsolt..... Wesselényi Miklós. Egy ítélőmester életútja a 16. század végi Erdélyben	

Miklós Wesselényi. The Carrier of a Protonotary in the Late 16 th Century Transylvania Miklós Wesselényi. Cariera unui protonotar din Transilvania la sfârșitul secolului al XVI-lea	251
PAKÓ László..... Prókátorok Kolozsváron a 16. század utolsó évtizedeiben Advocates (procuratores) in Cluj (Kolozsvár) in the Late 16 th Century Procuratori (avocați) în Cluj în ultimele decenii ale secolului al XVI-lea	268
GÁLFI Emőke..... A gyulafehérvári hiteleshely levéltárosai az 1658-as tatár betörés idején The <i>Requisitors</i> of the Place of Authentication from Alba Iulia (Gyulafehérvár) During the Tartar Invasion in 1658 Requisitorii locului de adeverire din Alba Iulia în timpul invaziei tătarilor din 1658	280
MÁRTON Tünde Mária..... Az egyház normáin túl. El nem fogadott válókok a széki egyházmegye parciális zsinatainak jegyzőkönyvében Beyond the Norms of the Church. Unaccepted Grounds for Divorce in the Register of Partial Synods of the Sic Seniorate Dincolo de normele Bisericii. Motive neacceptate de divorț în Protocolul sinoadelor parțiale din protopopiatul Sic	289
ŐSZ Sándor Előd..... A Görgényi Református Egyházmegye egyházi társadalma a korai újkorban The Ecclesiastical Society of the Reformed Diocese of Gurguihu (Görgény) in the Early Modern Period Societatea ecleziastică a Protopopiatului Reformat Gurguihu din epoca premodernă	306
TÓTH Levente..... Református nemesek Udvarhelyszék és az Udvarhelyi Református Egyházmegye igazgatásában (17–19. század) The Reformed Nobility in the Administration of Udvarhely Seat and of the Reformed Diocese of Udvarhely (17–19 th Centuries) Nobili reformați în administrația Scaunului Odorhei și a Protopopiatului Reformat din Odorhei (secolele XVII–XIX)	323
GIDÓ Csaba..... Utazás a 19. századi erdélyi vasútvonalakon Travelling on the Transylvanian Railways in the 19 th Century Călătoria pe calea ferată din Transilvania în secolul XIX	335
NAGY Botond..... Erdővagyon-újraelosztás és faipari nagyvállalatok megjelenése Háromszéken The Redistribution of the Forest-Property and the Appearance of the Corporations in the Forest-Industry of Háromszék Redistribuirea averii forestiere și apariția marilor întreprinderi în industria forestieră din Trei Scaune	353
NAGY Róbert-Miklós..... Kolozsvár ipari munkásságának etnikai, vallási és földrajzi származása 1896–1940 között The Ethnic, Religious and Geographical Origins of the Industrial Working-Class of Cluj Between 1896–1940 Originea etnică, religioasă și geografică a lucrătorilor din industria clujeană între 1896–1940	366
GIDÓ Attila..... Társadalomszerkezet és kulturális infrastruktúra Erdélyben az első világháború után Social Structure and Cultural Infrastructure in Transylvania after the First World War Structură socială și infrastructură culturală în Transilvania după primul Război Mondial	

III. MŰVÉSZETTÖRTÉNET	383
Art history	
Istoria artei	
Kiss Lóránd	385
Falképek kutatása és helyreállítása az erdélyi száz év evangélikus templomokban	
Research and Conservation of Murals in Lutheran Churches of Mediaș Archdeaconry	
Cercetarea și conservarea picturilor murale din bisericile evanghelice ale Protopopiatului Mediașului	
Weisz Attila	390
A tordai reformátusok templomai a 17. században: Egyházfalva és Ótorda	
Calvinist Churches of Turda from the 17 th Century: Bisericiani and Turda Veche	
Bisericile reformaților turdeni în secolul al XVII-lea: Bisericiani și Turda Veche	
Kovács Zsolt	401
„Beata Virgo Nostra Deésiensis”. Mária-kegyképek tisztelete a dési ferences templomban	
“Beata Virgo Nostra Deésiensis”. On the Cult of Miraculous Images of the Virgin Mary in the Franciscan Church in Dej	
„Beata Virgo Nostra Deésiensis”. Despre cultul imaginilor miraculoase ale Maicii Domnului în biserica franciscană din Dej	
ORBÁN János	421
Református templom a Gubernium székvárosában	
Reformed Church in the Regency Town of the Transylvanian Gubernium	
Biserică reformată în capitala gubernială	
BORDÁS Beáta	442
A válaszüti Bánffy-kastély 19. századi berendezése	
The Interior Decoration of the Bánffy Country House from Răscruți from the 19 th Century	
Amenajarea interioară a castelului Bánffy de la Răscruți din secolul al XIX-lea	
MURÁDIN Jenő	460
Körösfői-Kriesch Aladár: „Engem Kolozsvárhoz annyi személyes, drága szál fűz...”	
Aladár Körösfői-Kriesch: „I Have so Many Personal and Precious Ties with Kolozsvár...”	
Aladár Körösfői-Kriesch: „Am atâtea legături personale și prețioase cu Clujul...”	
POSZLER Györgyi	475
Könyvismertetés. Emese Sarkadi Nagy: <i>Local Workshops – Foreign Connections. Late Medieval Altarpieces From Transylvania</i> . Studia Jagellonica Lipsiensia, 9. Jan Thorbecke Verlag, Ostfildern, 2012	
Review. Emese Sarkadi Nagy: <i>Local Workshops – Foreign Connections. Late Medieval Altarpieces From Transylvania</i> . Studia Jagellonica Lipsiensia, 9. Jan Thorbecke Verlag, Ostfildern, 2012	
Recenzie. Emese Sarkadi Nagy: <i>Local Workshops – Foreign Connections. Late Medieval Altarpieces From Transylvania</i> . Studia Jagellonica Lipsiensia, 9. Jan Thorbecke Verlag, Ostfildern, 2012	
Szerkesztői jegyzetek a tanulmányokhoz, mutatókhoz	484
Editor's Notes on Essays and Indexes	
Notele redactorilor	
Mutatók	485
Indexes	
Indice	
Képmelléklet	525
List of Illustrations	
Lista de ilustrații	

NAGY BOTOND*

ERDŐVAGYON-ÚJRAELOSZTÁS ÉS FAIPARI NAGYVÁLLALATOK MEGJELENÉSE HÁROMSZÉKEN

Kulcsszavak: gazdaságtörténet, társadalomtörténet, dualizmus, Moldva, Székelyföld, faipari vállalat, határ

Az 1880-as évek végén Háromszéken léptékváltás következett be az erdőkiélés gyakorlatában: a hagyományos vízierőművek által működtetett fűrészek helyett a gőzerő vált dominánssá a feldolgozásban, az ökrös vontatás helyett pedig erdei iparvasutak hálózta be az erdőket. Mindennek előfeltétele volt a vállalkozói likviditás és a nagy kiterjedésű erdők rendelkezésre állása. Gyorsan mozgósítható befektetési tőke helyi szinten kevésbé volt elérhető, az erdők tulajdonviszonyában pedig olyan változások történtek, amelyekre érdemes odafigyelni a folyamat megértéséhez. A kérdés alapvetően közgazdasági természetű, ám magánjogi, közigazgatási és diplomáciai vetületei ugyanolyan mértékben képezik tanulmányunk tárgyát. Mivel az egész folyamat helyszíne földrajzilag jól behatárolható – a Keleti-Kárpátok vonulata – a vízgálódást az országhatárral kell kezdenünk.

A HATÁR KÉRDÉSE

A székely határőri intézmény fennállásáig a határszéli birtokokat a szomszédos országok csak igen ritkán háborgatták. A határőrezredek feloszlata után a határrend őrizete 1851-től kizárólag a pénzügyőrségre hárult, melynek legénysége – az esetek többségében idegen származású lévén – a határvonal pontos ismeretével nem rendelkezett. Személyes érintettség hiányában pedig a határok megvédésében sem voltak olyan mértékben motiváltak, mint a saját földjükön lakó volt határőrök. Ilyen körülmények között a moldvaiak részéről egyre több alkalommal került sor határsértésekre. A határvédelem hiányos működése nyilván bátorította az

* NAGY Botond (1976), történész, levéltáros. Doktori tanulmányait az ELTE BTK Társadalom- és Gazdaságtörténet doktori programján 2008-ban fejezte be. 2008 óta a Román Nemzeti Levéltárak Kovászna Megyei Osztályának munkatársa, levéltáros beosztásban. Kutatási területei: határ menti régiók gazdasági kohéziója; Székelyföld gazdaság- és társadalomtörténete; az Osztrák–Magyar Monarchia külkereskedelme, gazdasági diplomácia Romániával és a balkáni országokkal. Fontosabb írásai: „Több előnnyel jár egy teljesen meg nem tartott jó szerződés, mint a szerződés nélküli állapot” (Kereskedelmi szerződések és vámtarifák az Osztrák–Magyar Monarchia és Románia között) = *Tradicio és modernizáció a XVIII–XX. században*. Szerk. BODNÁR Erzsébet–DEMETER Gábor. Bp., 2008; *A magyar és román pénzügyi bürokrácia ütközéspontja. Sóexport a Balkánra a 19. század utolsó negyedében*. Öt Kontinens. Az ELTE Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék tudományos közleménye. Bp., 2008; *Megélhetési taktikák válság idején: a kézdivásárhelyi csizmadia- és cipésmesterek az osztrák–magyar–román vámháború körülményei között*. Acta Siculica. A Székely Nemzeti Múzeum Évkönyve 2010.

efféle megnyilvánulásokat, a problémát igazán elmélyítő tényező azonban maga a pontos határvonal hiánya volt.¹

1868-ban Háromszék határvonalának északi és déli részén is incidensekre került sor. Június közepén Zágón községgel szembe lépett fel Páltineanu Constantin, romániai birtokos, bejelentve igényét olyan erdős területekre, amelyek hosszú idők óta a zágoniak birtokában voltak.² Oda nagytételű zsidelygyártásra rendezkedett be, és a következő években számos munkást foglalkoztatott.³ A kézdívásrhelyi tulajdonában lévő Kecskés-Zsíros erdőn ugyanazon év őszén a román határőrség foglalt el egy részt, amire a város polgárai maguk között és a maguk módján kerestek megoldást, anélkül, hogy terveikbe a felsőbb közigazgatási szerveket beavatták volna: *„Jelen hó 8-án 62. sz. a képviseleti jegyzőkönyv határozata folytán kötelességünk kétféle tétel, városunk birtokára az úgynevezett Kecskés havasára a szomszéd Románia kormánya által önkénytelenül, alattomosan, jogtalanul építésbe vett katonai tanya egyszerűen a helyszínéről való eltávolítása, mely oknál fogva még hó 9-én délelőtt 10 órakor nevezett helyen megjelentünk, kísérvén önként bennünket városunk lelkes fiai [...], kiknek segítségével és buzgó közreműködésükkel sikerült a moldvai határ szélét őrző három oláh katonát szépszerével lefegyverezni, minek megtörténte után legtanácsosabbnak véltük a beszarufázott és lécezett, de zsendellyel még bé nem fődött épületet, mely a mi kárunkra és veszedelmünkre éppen saját ősbirtokunkon, illetőleg Szent István király birodalmának területére megalapítva szándékolva volt, egyszerűen a lángok martalékává tenni, s a rémült katonáknak a következő tartalmú iratot kezekbe adni. <Mivel a commando ház magyar területre saját birtokunkra lett volna felállítva, mit meg nem tűrhettünk, ez oknál fogva minden perpatvarnak véget vetve, a mai napon folyújtottuk és a három őrkatonát hazánk földéről barátságosan kiutasítottuk, hogy erről saját előljárókat értesítsék. Kecskés pusztája, 1868. szeptember 9-én. A székely nemzet fiai> Melynek megtörténte után, fegyvereiket becsületesen visszanyújtva nekik, az útra még kevés szalonnát is adva, vérrel szerzett hazánk földjéről a mely bámulat könnyezte orcákkal eltávoztak.”*⁴ Ezek az események nemcsak a közvetlenül érintett, illetve a többi határszéli községek lakosságát ingerelték, hanem minden jel szerint a szék teljes lakosságát általánosan lázba hozták,⁵ és a szék képviselő-testületét a határrend-védelem állandó militarizálására szorgalmazta.⁶ A zágoni határszél 1876 tavaszán újfent tűzfészekké változott, amikor a hat évvel korábban vitássá vált területen, a Bóta-havasban, a saját erdejükről fát vágni szándékozó zágoniakat a román határőrök tűzgyerekekkel zavarták el.⁷

Az '80-as évek a határincidenseknek egy újabb hullámát hozták. 1881 nyarán a román katonaság egy őrházat építtetett a Bereck és Ozsdola közös tulajdonában lévő Paltin-havason, ahol állandó őrséget állomásoztatott.⁸ A körülmények vizsgálatára kirendelt magyar-román

1 Román Nemzeti Levéltárak Kovászna Megyei Osztálya (a továbbiakban RNLtKov) Fond 9 (Háromszék vármegye lt), 2. állag (főispáni iratok), 122. csomó, 28.

2 Uo. F 8 (Három- és törvényesen egyesült Miklósvárszék lt), 8. áll. (közigazgatási iktató-, mutató- és jegyzőkönyvek), 7. kötet, 1868/2795. iktatmány (a továbbiakban ikt.)

3 Uo. F 8, 8. áll, 1. köt, 1869. 09. 02./25. jegyzőkönyvi pont. (a továbbiakban jkvp.)

4 Uo. F 20 (Kézdívásrhely város lt), 2. áll. (Képviselőtestület jegyzőkönyvei), 39. köt, 1868. 09. 25./65. jkvp.

5 Uo. F 8, 8. áll, 1. köt, 1868. 11. 14./2. jkvp.

6 Uo. F 8, 8. áll, 1. köt, 1868. 11. 14./46. jkvp.

7 Uo. F 8, 8. áll, 15. köt, 1876/3138, 3354, 4170, 4328. ikt.

8 Uo. F 9, 2. áll, 29. cs, 82–88.

vegyes bizottság összesen 1600 kataszteri hold terület elfoglalását állapította meg. A magyar fél a katonaság azonnali kiűritésére szólította fel a román határőrséget.⁹ Ők a felszólításnak nem tettek eleget, 1884-től kezdődően pedig megtagadták a bereckiek tulajdon- és használati jogát is.¹⁰ 1886 nyár elején – miután a román határőrök fegyveres erővel zavartak el juhos gazdákat a Berecktől haszonbérbe vett területről – a város lakói elérkezettnek látták az időt, hogy saját maguk oldják meg a kérdést. Június 3-án hatvan, tűzfegyverekkel és fejszékkel felfegyverkezett személy lerohanta a Paltin-havason épült román őrházat és a lángok martalékává tette, a három határőrt pedig lefegyverezték és elzavarták.

A háromszéki határvonal déli, problémás szakaszán a fentiekhez hasonló események zajlottak le. 1883 szeptemberében Zágón község – addig hagyományosan határvonalnak számító – Herceg-patakon inneni erdőterületén az erdőarányosításában működő mérnököket és segédeküket a román határőr katonák letartóztatták és Romániába kísérték.¹¹ A zágoniak válaszlépése nem váratott sokáig magára. December 20-án egy községi előjáró irányításával 23 fegyveres ember Herceg-patakon innen, a Bóta-havas aljában két román tulajdonú fűrészművet szétrombolt és 1500 szál deszkát elégetett.¹²

A magyar belügyi tárca a kormány megalakulásától kezdve kiemelt fontosságot tulajdonított a keleti határszélek rendezése véghezvitelének. A birtokviszonyokra vonatkozóan 1870 tavaszán a magyar minisztertanácsban egy elvi döntés született: ha az 1868-as birtokháborítást megelőző 32 éven át egy magánszemély vagy egy közösség egy területet békében birtokolt, akkor azt a magyar-román vegyes bizottság a birtoknak élvezetében megtartja, birtokba helyezheti, arra való tekintet nélkül, hogy a terület a kijelölésre kerülő országhatár melyik felére esik, illetve jogában állt megállapítani, hogy egy terület felperese az illető országban lévő bírósághoz forduljon jogorvoslatért.¹³ Az előírásokon a román kormány ellenállása miatt különböző technikai megoldásokkal igyekeztek finomítani, azonban a tényleges birtoklás kérdésénél a továbbiakban is a fenti alapelven maradtak.¹⁴ A magyar kormány tehát a tulajdonjogot teljesen szétválasztotta a határrendezés kérdésétől. Döntéséhez nyilván hozzájárult a modern államhatár funkcióinak előtérbe helyezése is: a nemzeti ipar és gazdaság fejlődésének kerete; a migráció ellenőrzése; a járványok terjedésének meggátolása; nem utolsósorban pedig az állam integritására nézve veszélyes eszméknek a gátja. Itt azonban még nem állapítható meg, hogy polgárai érdekeinek hátrányára készült volna cselekedni, ugyanis az 1875-ben megkötött és 1876-ban ratifikált kereskedelmi és vámegyezményben Románia és az Osztrák-Magyar Monarchia kölcsönösen garantálta mindkét állam polgárainak tulajdonjogát a másik állam területén,¹⁵ így ez a kérdés megoldódni látszott.

A határvonal véglegesítésének tárgyalásai a '80-as években egy újabb szakaszba érkeztek, ami a magyar kormány részéről az irányelvek tekintetében fordulatot jelentett. Ugyanis, míg

9 Uo. F 9, 2. áll, 122. cs, 44.

10 Uo. F 9, 2. áll, 122. cs, 27.

11 Uo. F 9, 2. áll, 122. cs, 135.

12 Uo. F 9, 34. áll. (alispáni iratok), 1884. év/II. osztály/1. csomag.

13 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MOL) K 27. (Minisztertanács jegyzőkönyvei), 1870. 05. 11./8. napirendi pont (a továbbiakban np).

14 Uo. K 27, 1873. 04. 27./2. np; 1873. 10. 03./5. np.

15 *Corpus Juris Hungarici – Magyar Törvénytár*. 1875–1876. évi törvényczikkek. Franklin-társulat–Révai testvérek, Bp., 1896. 426–438. XIX. törvénycikk.

a '60-as évek végén a helyszínelések és tárgyalások megkezdésekor a tulajdoni viszonyok tulajdonjog biztosítása számított egyik legfontosabb célnak, addig 1883-ban az érdemi tárgyalások megkezdésekor a határvonal mint a modern állam egyik legfőbb attribútuma került előtérbe.¹⁶

A határegyezmény egyik legforróbb pontjának a zágoni tulajdonjogi kérdés bizonyult. A román fél ragaszkodott, hogy 2 624 kataszteri hold terület kerüljön át a román állam tulajdonába. Ez végül meg is történt, a zágoniak holdanként 30 forintot (60 lej/frank), összességében 78 720 forintot (157 440 lej/frank) kaptak érte.¹⁷ A határegyezmény megkötése és ratifikálása után a belügyi tárca a zágoni modell alapján a határvonal túloldalára szakadt területek eladását kezdeményezte: *„A magyar alattvalók tulajdonát képező, s a határvonal által kettészelt, s így tehát Romániába átszakadt birtokrészeket illetőleg a tulajdonosok érdekeinek biztosítása céljából oly javaslattal járultam a Minisztertanács elé, hogy a nevezett területeknek a Román állam által leendő megvételére célzó lépések megtéssenek.”*¹⁸

A magyar kormány magatartásában bekövetkezett fordulat okai az 1886 nyarán kezdődött vámháborúban keresendők. 1886. június 1-től kezdődően a Román Királyság és az Osztrák-Magyar Monarchia büntető vámokat alkalmaztak egymással szembe és kölcsönösen áruforgalmi szigorításokat vezettek be¹⁹ Ennek az intézkedésnek látszólag semmi köze a határszéli ingatlanok tulajdoni jogviszonyaihoz, azonban mivel az 1875-ben megkötött kereskedelmi és vámegeyezmény teljességgel megszűnt, természetesen az a paragrafusa is érvényét veszítette, amelyik kölcsönösen garantálta az egyik állam polgárainak tulajdonjogát a másik állam területén.

ERDŐVAGYON ELIDEGENÍTÉSE KÖZÖSSÉGI TULAJDONBÓL

A *Zágoni önálló birtokosok és kisebb birtokosok képviselői* – vagyis az arányosítás során külön természetbeli kisajátításra jogosult nagybirtokosok és a kisbirtokosok osztatlan erdeit tömörítő testület, a közbirtokosság – a határegyezmény kétoldalú ratifikációja után, 1888 második felében adták át a 2 624 kataszteri hold területet a román kormány képviselőinek.²⁰ Az aktus a két évtizedes vizzálykodás után *„barátságos egyetértéssel folyt le és nyert befejezést.”*²¹ A teljes összeget a Kézdivásárhelyi Törvényszék több évre zárolta, majd 1902-ben, az arányosítás végleges befejezése alkalmával, a maradék 54 082 korona tőkét (aránykulcs szerint) szétosztották az 583 jogi- és magánszemély, illetve a közbirtokossági tagok között.²² A vitatott erdő eladásából tehát Zágon község, illetve a közterületek kezelése tekintetében annak jogutódja, a közbirtokosság számára az volt a nyerség, hogy a tagosítás és arányosítás helyszíni mérnöki munkálatait és egyéb járulékos költségeit finanszírozni tudta.

16 MOL K 255 (Pénzügyminisztérium. Elnöki iratok), 244. cs, 410.

17 RNLtKov F 9, 34. áll, 1918/1781. alapszám 1888./6014. ikt.

18 Uo. F 9, 34. áll, 1918/1781. asz. 1889/6085 ikt.

19 Pénzügyi Közlöny 1886. 20. sz. 239–243; Uo. 1886. 25. sz. 295.

20 RNLtKov F 9, 1 áll. (Képviselőtestület jegyzőkönyvei), 51. köt, 1888. 06. 02./16. jkvp.

21 Uo. F 9, 1 áll, 52. köt, 1888. 10. 12./121. jkvp.

22 Uo. F 9, 34 áll, 1904/4652. asz.

Bár a magyar kormány szorgalmazta a határon kívül rekedt erdőségek gyors eladását, a felhívásra az érintett községek – arra a feltevésre alapozva, hogy a következő években az eladási ár emelkedni fog – vagy passzivitást tanúsítottak, vagy olyan ajánlatokat tettek (Bereck például 52 forintot, Ozsdola pedig 50–150 forintot követelt holdanként) amelyet a belügyminisztérium eltűzöttnek ítélte és így a közvetítésről lemondott.²³

Az erdő-elidegenítési folyamat egyik sajátos esete volt a kézdivásárhelyi, ti. a Kecskés és Zsíros havasnak az ügye. A 19. század második felében a város tanácsának egyre nagyobb gondot jelentett a havas tulajdonlása a szomszédos román fejedelemségekkel való konfliktusok, ezzel összefüggésben pedig a haszonbérlet sorozatos hiányos működése miatt. A bérlők ugyanis a szerződéseik lejárta előtt gyakran felmondták az egyezségeiket, mentséggként pedig azt hozták fel, hogy egyrészt a román területen való legeltetés és favágás megghiúsult azáltal, hogy a román hatóságok önkényesen lezárták az átvezető utakat, másrészt, hogy az állategészségügyi intézkedések is gátolták őket a közlekedésben.²⁴ A haszonbérlők által elkövetett számos visszaélés okán a Belügyminisztérium megtiltotta fűrésztelepek felállítását és működtetését a Kecskés–Zsíros havason.²⁵ Ezután már csak a magyar–román államhatár kijelölése során kivágott famennyiséget szállították el a helyszínről.²⁶ Az új határ rögzítése után a tanács a határon átszakadt teljes famennyiség letarolását és értékesítését helyezte kilátásba, ami iránt jelentős érdeklődés mutatkozott. A tervet nem sikerült azonban kivitelezni, mert a román kormány felügyelete alatt álló Szent Szpiridon kórház gondnoksága (Epitropia Spitalului Sfântul Spiridon) a területet kisajátította és a város számára elfogadhatatlan kárpótlást kínált érte.²⁷ A város ezért 1893 tavaszán, a Belügyminisztérium jóváhagyásával, pert indított a Târgu Ocna-i járásbírószágon, amiért 2 500 forintnyi (5 000 lej) összeget kellett letétbe helyezni, amit takarékpénztári hitelből fedeztek.²⁸ A kétes kimenetelű per előrehaladtával a Belügyminisztérium jelezte a tanácsnak, hogy a 898,93 hektár területért állapítson meg egy számára elfogadható összeget. Ez végül 30 000 forint lett.²⁹ A román kórház gondnoksága viszont csak 20 000 forintnak megfelelő összeget ígért. A konfliktust végül a magyar kormány akkor oldotta meg, amikor úgy döntött, hogy további pereskedés elkerülése végett a különbözetet Kézdivásárhely javára az államkincstárból pótolja.³⁰

Bereck község képviselő-testülete 1896. április 29-én határozott arról, hogy a tulajdonát képező Paltin és Kalabucs, Romániához átszakadt erdős területeken lévő faterményt (bükk és fenyő) eladja. A vármegye alispánja engedélyében nem emelt kifogást a határon innen elhelyezkedő 652 kataszteri hold kiterjedésű erdő fatermésének eladása ellen, de figyelmeztette a községet, hogy a határon túli erdő faanyagát csak feltételesen árvezetetik el azért, hogy a községet esetleg jogi felelősség ne terhelje. Az első árverés 1896. augusztus 31-én sikertelen lett, a község által meghatározott három év vágási határidőt kevesellték a versenyzők, ahelyett

23 Uo. F 9, 34 áll, 1918/1781. asz. 1889/8003. ikt.

24 Uo. F 20, 2. áll, 39. köt, 1870. 12. 09./144. jkvp.; 1872. 12. 30./114. jkvp.

25 Uo. F 20, 2. áll, 42. köt, 1883. 03. 26./26. jkvp.

26 Uo. F 20, 2. áll, 42. köt, 1888. 05. 25./40. jkvp.

27 Uo. F 20, 2. áll, 42. köt, 1889. 04. 27./41. jkvp.

28 Uo. F 20, 2. áll, 47. köt, 1893. 02. 03./11. jkvp.; 1893. 04. 12./22. jkvp.

29 Uo. F 20, 2. áll, 47. köt, 1894. 07. 28./29. jkvp.

30 MOL K 27, 1896. 09. 24./1. np.

8–10 évet kértek. Az egy év múlva megismételt árverést Bajkó Barabás nyerte, aki 10372 forintot fizetett három részletben (a bec­sár 9880 forint volt). A vásárló feltételnek szabta, hogy 390,30 kataszteri hold terület esetében – amely Románia egyik községével kérdés tárgyát képezte – addig ne kötelezzék a vételár törlesztésére, amíg a tulajdonjog törvényes úton nem rendeződik. 1897 végén Bereck község képviselő-testülete határozott a Paltin-havas további 948 kataszteri holdon levő, 132 273 köbméterben megállapított lú­c- és jegenyefenyő műfa egyben történő eladásáról, amelyet újfent Bajkó Barabás nyert meg (ajánlata 26 502 forint volt). A kitermelési határidőt a két területre tíz, illetve tizenöt évben állapították meg. 1900 tavaszán Bajkó Barabás továbbadta mindkét berecki szerzeményét a nagyváradi Diósi Ignác fia Lajos cégnek.³¹ 1906-ban, miután a Diósi Ignác fia Lajos cég többekkel együtt megalapította a *Magyar Erdőipari Részvénytársaság*-ot, a berecki erdőségek eladott favagyona ennek a tulajdonába ment át. A társaság igazgatója Bajkó Barabás volt.³²

1904 év áprilisában Ozsdola község képviselő-testülete a 920 kataszteri holdat kitevő teljes terület faanyagának árverésen való eladását határozta Zsögön István községi bíró előterjesztésére. A bíró azzal indokolta az eladás szükségességét, *„hogy Tulnics község ezen visszaszerzett erdős terület iránt a peres eljárást folyamatba tette.”* Helyzetnek megfelelően az eladást azzal a kikötéssel szándékoztak véghezvinni, *„hogy a község, mint testület, semminemű szavatosságot nem vállalva, hanem vevő belátására bíztnék a per lejáratása és azon erdős terület faterményének belátása szerint való kihasználása is.”* Anélkül, hogy a község a per jellegével kapcsolatban bármiféle információval rendelkezett volna, vagy arra idézést vettek volna át, Cseh Gyula, Kézdi járás főszolgabírója, a megye alispánjának tett jelentésében pártolta az előterjesztést, mert *„Romániával a per megnyerésére nincs kilátása a községnek.”* Egy júniusban tartott községi képviselő-testületi gyűlésen már azt terjesztette elő a bíró, hogy a fatermék mellett a talajt is adják el, amit mindenki megszavazott. Az erdészeti szakszervek a szakmai felelősséget egyértelműen elhárították, mert *„az erdő sem állami felügyelet, sem állami kezelés, sem vármegyei őrzés alatt nem áll, faanyagának eladása csupán a vagyonfelügyeleti hatóság engedélyét igényli.”* Ebből a szempontból a vármegye közgyűlése értékbecslést javasolt. Az árverésre azonban már nem került sor, mert 1905 augusztusában Bajkó Barabás ajánlattal kereste meg Ozsdola község képviselő-testületét és Háromszék vármegye közgyűlését. Előbbiben felajánlotta a per átvállalását, ha Ozsdola községe pernyerés esetén 45 000 korona vételárban az erdőt neki eladja, amiért 5000 korona előleget helyezett kilátásba. Pervesztés esetén nem tartott igényt erre az összegre és további fizetésre nem kötelezte magát. Pernyerés esetén a hátralékos 40 000 koronát négy, évi 10 000-es, részletben 4 év alatt vállalta kifizetni az erdő haszonba vételének pillanatától számítva. Ozsdola községet a rendelkezésre álló iratok átadására és *„a per megnyerésében segédkezni”* kérte fel. Utóbbi ajánlatban hivatkozott arra, hogy a Bereck községtől nyolc évvel azelőtt törvényhatósági jóváhagyással megvásárolt erdő hasonló helyzetben volt, *„s egy­magában a Bereck községtől átesett, s általam megvett terület nem érdemes, hogy egy költséges perbe belemenjek. [...] s abban az esetben, ha biztosíttatnám afelől, hogy ezen már-már úgyis veszendőbe menendő területet pernyerés esetén illő árban megkapom, belemennék Ozsdola község átesett erdeje tulajdonjogának bírói megállapításába, s illetve azért a perbe olyképpen, hogy összes költségeket a sajátomból kész lennék hordozni, minden megtérítés nélkül.”* Kelemen Lajos vármegyei tisztí fő-

31 RNLtKov F 9, 34. áll, 1918/16203. asz.

32 Uo. F 9, 34. áll, 1906/4826. asz.

ügyész lelkesen szorgalmazta az ajánlat elfogadását mivel a per meglátása szerint „*Ozsdolára nézve aligha kedvező eredménnyel végződik, éppen ezért kapni kell az alkalmat*”. Október harmadikán Ozsdola község őszi rendes közgyűlése elfogadta az ajánlatot, Háromszék vármegye törvényhatósági bizottsága az 1906. február 9-én tartott közgyűlésen jóváhagyta, és Ozsdola község perelhetési jogát is átengedte a vásárlónak. Közel hat év elteltével, 1911. augusztus 25-én Ozsdola község képviselő-testülete arról határozott, hogy Bajkó Barabást peresíti, mivel a „*Romániához átesett erdő perének folytatását elhanyagolta, s emiatt a megkezdett pert, illetve peres ügyben az eljárást a semmitőszék elévülés címén ítéletileg kimondotta*.” Kelemen Lajos tisztiügyész ekkor már nem emlékezett semmire és Ozsdola számára kedvezőtlen szakvéleményt hozott: „*a perelhetési engedély megadhatása iránti véleményem csak akkor terjeszthetem elé, hogyha Ozsdola község és Bajkó Barabás között létrejött szerződés közöltetik, az ügyiratok között pedig nem találtam meg*.” A tisztiügyésznek három nappal később, csodával határos módon, visszatért az emlékezete anélkül, hogy a szerződés előkerült volna (mentségére lehet az, hogy közben az alispáni irattárban lévő ügyiratot áttanulmányozhatta), így újabb véleményében két olyan pontot közölt, amely ellen Bajkó védekezhett: „*főszolgabíró vegye be Bajkó nyilatkozatát, arra nézve, hogy az Oláhországi bíróság előtt a szerződés szerint Ozsdola községtől átvett erdőper be van-e fejezve, avagy még folyamatban van?*” 1912 márciusában Cseh Gyula főszolgabíró azt a jelentést tette, hogy Bajkó és a körjegyző bejártak Romániába ez ügyben, s ott saját ügyvédjétől azt a tájékoztatást kapta, hogy a romániai bíróság ezen ügyben a birtokháborítási pert megszüntette, továbbá, hogy egyúttal Tulnici község pert indított. Ennek alapján a tisztiügyész Ozsdola község részére a perelhetési engedély kiadásának mellőzését javasolta.³³

Lemhény és öt társközsége – Kézdiálmás, Csomortán, Nyújtód, Kézdisárfalva, Kézdiszászfalu – 1906 februárjában hirdette meg árverésre az osztatlan tulajdonlású 682 kataszteri hold kiterjedésű Zsíros nevű erdejét talajjal való eladására, ami szokatlanul nagy érdeklődést eredményezett. Habár Háromszéknek ezt a térségét azokban az években már az erdőterületek legnagyobb részét felvásárló *Magyar Erdőipar Rt.* dominálta, versenytársként megjelent a *Erdélyi Erdőipar Rt.*, amely ott sem vágási területtel, sem infrastruktúrával nem rendelkezett. Hasonlóképpen új versenyző volt egy romániai cég, amelyik a szomszédos Bákó megye faiparát monopolizálta, és amelynek érdekében Sárfalva község bírója élénk propagandát fejtett ki. A májusban sorra került árverést a *Magyar Erdőipar Rt.* nyerte meg 113 772 korona ajánlattal, amire az *Erdélyi Erdőipar Rt.* utólag rálicitált, de végül azt visszautasították. Két év múlva a Bajkó Barabás igazgatása alatt álló társaság az erdő tulajdonjogát átruházta a Romániában működő bécsi bejegyzésű *P&C Götz & Cie konszern Actiengesellschaft für Holzgewinnung und Dampfsägenbetrieb* vállalata részére.³⁴

Háromszék vármegyében az 1888 előtt vitatott hovatartozású, majd vitatott tulajdonjogú erdőségek faanyaga (esetenként talaja is) elidegenítési folyamatának záróakkordja Gelence község esete volt. Az előjáróság 1907 folyamán hozott határozatot és kezdte meg az engedélyezési procedúrát az 1379 kataszteri hold kiterjedésű Ráduly Putna erdő eladására 1 374 737 korona minimális kikiáltási áron.³⁵ A faanyag végül négy sikertelen árverés után, 1913-ban kelt el a becsült áron jóval olcsóbban, 784 000 koronáért. Az ajánlatot a *Gróf Mikes Zabolai*

33 Uo. F 9, 34. áll, 1914/1760. asz.

34 Uo. F 9, 34. áll, 1910/1911. asz.

35 Uo. F 9, 34. áll, 1917/7186. asz.

Erdőgazdasága és Fűrésztelepei Rt. tette, majd következő év tavaszán az agrártárcához intézett beadványában erre rálicitált és felajánlotta, hogy a Putna völgyében már kihasználásra engedélyezett, illetve még azután engedélyezendő faanyagért – amennyiben azt 1915. október végéig rendelkezésére bocsájtják, lehetőleg további árverés nélkül – köbméterenként 4,50 koronára egységárat hajlandó fizetni. A minisztérium ezt elfogadta és létrejött az üzlet.³⁶

A közel húsz év alatt lezajlott erdő-elidegenítési folyamat vezérelvének mindenképpen a közösségi érdek tekinthető. Ebből a megfontolásból óvakodott Kézdivásárhely város a kétes kimenetelű pertől, mivel az nyilván a háztartásra nehéz terhet rótt. Az eset egy általános bizonytalan légkört teremtett az érintett községekben, mely bizonytalanságban a vármegye vezetése és a központi kormány is osztozott. Végeredményben ez megeremtetette a precedens lehetőségét a panamázásra, amint az Ozsdola esetében be is bizonyosodott.

ERDŐVAGYON ELIDEGENÍTÉSE MAGÁNSZEMÉLYEK TULAJDONÁBÓL

Az 1888-as esztendő fordulópontot jelentett a magánszemélyek tulajdonában lévő erdők tekintetében is, függetlenül, hogy a tulajdonlás jogalapja székely örökség vagy arányosítás nyomán természetbeli kiszakítás, esetleg korábbi adásvétel volt. Az erdővagyon elidegenítése ebben a közegben még radikálisabban nyilvánult meg, az erdő-kihasználási jog az esetek többségében alig fél évtized alatt kétszer is gazdást cserélt. A folyamat vizsgálatánál fontos kiemelni két kulcsfigura, Zathureczky Gyula és Bajkó Barabás tevékenységét.

A felvidéki Zathureczky család két tagja, István és Ferenc fivérek, a 19. század elején telepedett meg Háromszéken. Ferenc Papolcon választott magának lakhelyet és szerzett jelentős vagyont, István családi fészke Erdővidék lett. István a szétszórt birtokok szakszerű gondozásában jeleskedett, ezért több székelyföldi és belső-erdélyi nemes bizalmát nyerte el.³⁷ 12 gyermeke született, a róluk való gondoskodás miatt fivérénel szerényebb vagyont sikerült felhalmoznia, bár annak anyagi gyarapodásához is valószínűleg hozzájárult. A tizedik gyermekként született Gyula, jogi tanulmányainak befejeztével, Ferenc nagybátyjánál telepedett le Papolcon,³⁸ akinek halála után a birtokait is megörökölte. Ferenc már az '50-es években hatalmas erdőségek birtokában volt, amelynek forrása az lehetett, hogy fivéréhez hasonlóan ő is foglalkozott nemesi birtokok gondozásával. *Adómentes földbirtokosok képviselője*-ként említették 1852-ben,³⁹ ebben a minőségben az elővásárlási lehetőség megadatott számára. Abból a birtok együttesből 1866-ban két társtulajdonossal közösen a Közerdő nevű osztatlan helyet Papolc községnek adták el örökösen.⁴⁰ Gyula egyik nővére által 1880 nyarán írt levélből már képet kaphatunk arról, hogy hogyan működött egy általa igazgatott fűrészgyár: „*Gyulával rég nem találkoztam, van 3 hete, ha több nem. Ritkán van otthon, a múltkor egy hétig Brassóba volt s az után majd mindennap a gyárban kaptam. A fák és munkások közt bolyong. Lőwynek nem adta*

36 Uo.

37 SZŐCSNÉ GAZDA Enikő: *A Zathureczky család székelyföldi ága a 19. században. Gazdaság- és mentalitástörténeti vázlat*. Acta Siculica. A Székely Nemzeti Múzeum Évkönyve 2011. 283.

38 Uo. 286

39 RNLtKov F 377 (Papolc község lt), 13. ie. 1–4.

40 Uo. F 377, 12. ie, 153.

*ki a birtokot, nem tudtak megegyezni.*⁴¹ Úgy tűnik, hogy a család gazdaságszervezői stratégiájában a papolci birtok – mint legjelentősebb vagyonrész – vezetése jutott számára szerepként, ennek fejében pedig testvéreivel szemben anyagi kötelezettséget vállalt. Az apa 1881-ben bekövetkezett halála után, annak végrendelete szerint, több örökösnek készpénzzel törlesztett.⁴² 1888-ban, a 12000 kataszteri hold birtok faanyagának eladása évében már jelentős ipartelep működött a Ménesbérc nevű havason, amelynek Gyulafalva néven való törzskönyvezését az adásvétel után fél évvel személyesen ő kérelmezte: *„naponta többszáz munkás van alkalmazva és hivatalnokok, állandóan letelepedettek (Csík megyéből is); tovább fog fejlődni, a gyárvezetés gondoskodott gyógyszer-tárral, orvossal, pappal, tanítóval és iskolával való ellátásról; a postát nem kézbesítik, mert nincs helyesen megcímezve; az ott lakók száján már Gyulafalva néven használják, Csík, Háromszék, Brassó megyében már így ismert.*⁴³

Zathureczky Gyula 1888 márciusában azonban eladta egy budapesti vállalkozónak, Horn Dávidnak a (korlátozott) fahasználati jogot.⁴⁴ Ennek okaival a témában napvilágot látott számos történeti munka a legújabb időkig nem foglalkozott. A tanulmányban, melyben felvetődik a kérdés, a szerző a helyzet alakulását a klasszikus oknak számító vámháború és a párizsi tőzsdekrach okozta kedvezőtlen pénzügyi helyzettel magyarázza.⁴⁵ Ha figyelembe vesszük, hogy 1880-ban egy potenciális vásárlót visszautasított, részben elfogadható is lenne ez a feltevés (a vámháborút okolni ebben a kontextusban azonban kevésbé lehet, mivel nem ismert, hogy az eladónak lett volna exporttevékenysége). Az is nyilvánvaló, hogy a saját tőkefelhalmozása nem volt elegendő arra, hogy olyan rendszert alakítson ki, ahol a nehéz terepen való vágás és a szállítás, illetve az elsődleges feldolgozást, majd a készárú elszállítását gyorsítani lehetett volna. A likviditási gondok miatt külső forrásra volt szüksége, amire a térség hitelintézetei nem tudtak kielégítő megoldást nyújtani számára. A fővárosi bankok viszont nyitva álltak előtte, részben mert jó kapcsolati hálóval rendelkezett (1884–1887 között ugyanis a nagyajtai választókerület képviselője volt), részben mert maga a birtok megfelelő jelzálognak ígérkezett, amint az a későbbi vállalkozók esetében is bebizonyosodott. A kérdés tehát az, hogy szándékában állt-e mindez Zathureczky Gyulának? A válaszhoz habitusának néhány vetületét kell megvizsgálnunk. Az 1880-as kudarcos adásvételi kísérletnek kellett legyen egy előzménye: feltehetően már akkor eladásra hirdette meg a birtokot, csak nem kapott megfelelő ajánlatot. Valószínű, hogy rossz tapasztalatai voltak a faiparral kapcsolatban (ezt támasztja alá az a későbbi, 1898-as epizód, amikor Szentkereszty Zsigmonddal közösen megkapták 15 évre a Jáhoros, Ebhát és Rozsdás patak nevű határszéli erdők korlátlan kihasználási jogát, majd rögtön továbbadták a nagyváradi cégnek), továbbá más iparágak iránt – mint például a szeszipar, amivel már korábban is próbálkozott⁴⁶ – jobban érdeklődött. Megfigyelhető, hogy apja halála után egyre inkább Erdővidék felé kezdett orientálódni. Az adásvétel évében már gya-

41 Uo. F 64 (Zathureczky cs lt), 8. cs, 540.

42 Uo. 548–550.

43 Uo. F 9, 34. áll, 1889/XXI/190.

44 Vemes Péter brassói közjegyző előtt kötött 135/1888 ügyszámú adásvételi szerződés. Uo. F 9, 10. áll, 1900–1909/1. ie. 62.

45 Szőcsné GAZDA: i. m. 294.

46 Uo. 292.

korlatilag kétlaki életet élt, és a kisebb léptékű ipari szféra (szesz- és malomipar), vendéglátás, illetve a közelet iránt mutatott fogékonyságot.⁴⁷

A papolci születésű Bajkó Barabás⁴⁸ a fakereskedői pálya magasabb szintjére a húszas éveinek közepén jutott, nagyrészt apja tapasztalataira, kapcsolataira és az összegyűjtött családi tőkére alapozva. Az apa, Ferenc központi szerepet játszott a falu közéletében, a községi elöljáróságnak évtizedeken keresztül tagja volt,⁴⁹ több rendben bírónak is megválasztották. Vagyont a marhacsempészettel szerzett, ugyanakkor mészáros mesterségét is űzte, amiért a község ellentáborának feljelentései miatt 1887-ben (igen későn) iparüzési engedélyért volt kénytelen folyamodni.⁵⁰ Az állatkereskedéssel a későbbiekben sem hagyott fel, 1897 tavaszán Romániából 4000 juhot hozott be a zabolai határon, figyelmen kívül hagyva azt, hogy a földművelésügyi minisztérium az erre szóló engedélyt számára megtagadta.⁵¹ Ezen kívül a falu határában egy lisztelő malom volt a tulajdonában.⁵² A határrögzítés és az erdőarányosítások nyomán előállt tulajdonviszonyokban rejlő konjunktúrát jól megértette, ugyanis fiával közösen jelentős erdővagyon felvásárlásba kezdtek. Községi bíró lévén, személyesen találkozott a településen szép számban megfordult idegen fakereskedőkkel és fogalmat alkotott a jövőendő üzlet nagyságáról, aminek folytán fiát is ebbe az irányba ösztönözte.

Bajkó Barabás első jelentősebb vásárát 1888 folyamán bonyolította le. Az Ozsdola és Gelence községekkel határos romániai Păulești községben (Putna megye) lévő Novițel (Noviczelle) nevű erdő fatermékét vásárolta meg,⁵³ majd röviddel ezután ismeretlen romániai tulajdonostól a Goidești község (Buzău megye) területén elhelyezkedő Musa (Mușă Mare) és Kabalás (Cabala de Sus) nevű erdőségek kitermelési jogát szerezte meg.⁵⁴ A következő évben Zabola, Kovászna, Kőrös és Páké községek területén elhelyezkedő, összesen több ezer kataszteri holdat kitevő, többé-kevésbé összefüggő erdőség kihasználásának jogát vásárolta fel magánszemélyektől. Az adásvételek zöme Zabola község kötelékéhez tartozó erdőket érintett. Cseh Viktortól a Romániába átszakadt Feketehalom erdő,⁵⁵ Gyárfás Lajos és társaitól a Haralyi-oldal erdő nagyobbik, Romániába átszakadt része,⁵⁶ Székely Gergely és a Gyárfás család tulajdonából a határon túli Gőr erdő,⁵⁷ Hadnagy Károlytól a szintén a határon átesett

47 RNLtKov F 9, 34. áll, 1888/VII/27; 1888/VII/45; 1889/XXIII/31; 1892/XXIII/24; 1893/XXI/237; 1894/XIII/562; 1896/VI/24.

48 Született 1863. február 26-án (RNLtKov F 105 [Egyházi anyakönyvek gyűjteménye], 518. köt. [Papolci Református Egyházközség anyakönyve], 47–48.), Bajkó Ferenc (született 1839. február 4-én [Uo. 11–12.]) és Csorja Terézia (született 1841. július 10-én [Uo. 13.]) első gyermekeként. Mindkét szülő a gyalogkatonai rendhez tartozott, számottevő vagyoni különbség nem volt kettejük között. Felnőttkort megért testvérei: Elvira (született 1870. november 10-én [Uo. 70–71.]), Zsigmond (született 1877. március 11-én [Uo. 99–100.]) és Ferenc (született 1883. július 1-én [Uo. 127–128.]).

49 Lásd RNLtKov F 377, 12. köt.

50 Uo. F 9, 34. áll, 1888/V/103.

51 Uo. F 9, 34. áll, 1897/V/46.

52 Uo. F 9, 34. áll, 1896/XXIII/113.

53 Uo. F 9, 10. áll, 1890/5. ie. 10–12.

54 Uo. F 9, 10. áll, 1900–1909/1. ie. 40–42.

55 Uo. F 100 (Dénes Lajos közjegyző levéltára), 1890/166. ügyiratszám (üsz.), 192–193.

56 Uo. F 9, 34. áll, 1893/XXIII/295.

57 Uo. F 100, 1889/150. üsz, 152–155.

Dobroszlán erdő⁵⁸ fáját vásárolta fel. Kovászna területén Bányai Kristóf és özvegy Bányai Bogdáné, született Moldován Erzsébet tulajdonából a Kismanyicska erdő egy részére,⁵⁹ Kőrös község területén az arányosítás előtti Kőrös és Páké községek kezelésében lévő Kalabucs erdőre szerezte meg a kitermelés jogát.⁶⁰ Legvégül pedig zágoni fekvőségét Beczási Kristóf birtokostól a határral közvetlenül érintkező Kis Gyalu Batrin (Dealul Bătrân) és Csihányos erdőt szerezte meg.⁶¹ Az eladókról általánosságban kijelenthető, hogy a '80-as évek végén nem voltak érdekeltek az erdőkitermelésben, egyikük esetében sem látható a faipari vállalkozói szándék. A közjegyzői okiratok a legtöbb esetben nem tartalmazták a vételárat, ám feltételezhető, hogy Bajkó Barabás ajánlata volt a legkedvezőbb. Három esetben fordult elő, hogy ugyanannak ez erdőnek egy-egy részét ugyanabban az időben Bajkó Barabás és Horn Dávid vásárolta meg. Ilyen a Haralyi oldal, amelynek a határon belüli részére adott csak ajánlatot Horn Dávid, ugyanis cégének akkor még nem volt kilátásban a romániai terjeszkedés. A másik eset a Kismanyicska erdő,⁶² melyiknek két részét úgy vásárolták meg ketten, hogy azok egy tagban legyenek az általuk korábban már megszerzett területekkel. Gyárfás Lajos a Feketehalom határon belül elhelyezkedő 545 kataszteri hold terület vágási jogának átruházása alkalmával elővásárlási jogot biztosított a határon túl lévő Gór erdejére is, amely lehetőséggel azonban Horn Dávid nem élt.⁶³

Felmerül az a kérdés, hogy az ilyen mértékű vásárlásokat milyen forrásokból finanszírozta a meglehetősen szerény eszközök birtokában álló ifjú? Az adásvételek kuszaságából rögtön ki is bontakozik a kézenfekvő válasz. A Beczási Kíróstóffal kötött vásár tárgya az addigiakhoz mérten a legjelentősebbnek számított, ugyanis 3157 kataszteri hold kiterjedésű erdő famenyynyiségéről volt szó. Ennek fejében korábbi szerzeményeiből helyezett zálogba az eladó javára, azonban mindezt ajándékozásnak álcázva azzal indokolta, hogy „*zágoni Beczási Kristóf úr velem több vásár alkalmával sok jót és hasznost tett*”.⁶⁴ Az ajándékozási szerződést azonban adóssal kísérte.⁶⁵ A likviditási gondok miatt üzlettárs bevonását látta szükségesnek a brassói vállalkozó Gross Ede személyében, akivel 1890 nyarán közösen fogtak hozzá a Kis Gyalu Batrin havas kihasználásának.⁶⁶ Valószínű más irányban is eladósodott, mivel következő évben a Feketehalom nevű erdőt kedvezőtlen feltételekkel adta tovább Singer Gyula aradi fakereskedőnek.⁶⁷ 1892-ben a Groedel testvérek cége vásárolta meg Bajkó Barabástól a Gór, Haralyi oldal és a Feketehalom erdőket. Utóbbinak egy részét Bajkó kénytelen volt visszavásárolni Singer Gyula kereskedőtől, akinek egy évvel korábban adta el, illetve tartozását törleszteni Beczási Kristóf irányába. 1895-ben a romániai területen lévő Dobroszlán, Musa és Kabalás erdők kitermelési jogát adta át szintén a Groedel testvéreknek. Az egyezség ezekre is már 1892-ben megtörtént, a késedelmet azonban a romániai ügyintézés vontatott menete okoz-

58 Uo. F 9, 10. áll, 1900–1909/1. ie, 40–42.

59 Uo. F 100, 1889/150. üsz, 152–155.

60 Uo. F 100, 1895/34. üsz, 51–58.

61 Uo. F 100, 1890/167. üsz, 194–195.; F 9, 34. áll, 1895/XXIII/39.

62 Uo. F 9, 10. áll, 1900–1909/1. ie, 70.

63 Uo. F 100, 1889/185. üsz, 180–183.

64 Uo. F 100, 1890/166. üsz, 192–193.

65 Uo. F 100, 1890/167. üsz, 194–195.

66 Uo. F 9, 34. áll, 1891/V/149.

67 Uo. F 100, 1895/25. üsz, 33–35.

ta.⁶⁸ Ugyanabban az évben cserélt gazdát a Csomakőrös község területén lévő Kalabucs erdő faanyaga is, amit korábban Trattner Henrich, brassói kereskedőnek adott el, majd utólag szerzett vissza tőle Bajkó Barabás.⁶⁹ A Brassó-Háromszék helyi érdekű vasút kiépülése után, 1893-ban állított üzembe egy kisebb kapacitású gőzfűrész Barátoson, amely működtetéséhez a nyersanyagot a szomszédos községbeli erdőkből fedezte.⁷⁰ Néhány év múlva a fűrész továbbadta a nagyvárad *Diósi Ignác fia Lajos cég*-nek, a maradék erdővágási jogokat pedig a brassói *Hecks és Mattner cég*-nek.⁷¹ 1896-tól kezdődően északra helyezte át tevékenységének súlypontját, és a továbbiakban a Kézdi járás községeinek területén lévő közösségi tulajdonlású erdők kihasználási jogait szerezte meg.

Feudális eredetű jogon birtokolt erdők haszonélvezeti joga szintén jelentős mértékben áramlott át közvetítő nélkül vállalkozói kézbe. 1889 júniusában báró Szentkereszty Ferenc és Zsigmond a papolci határon lévő Csihányos és a zágoni határon lévő Hosszúhavas, összesen 6 430 kataszteri hold kiterjedésű erdő (derékmagasságban 28 cm átmérőnél vastagabb) fenyőfáit bocsájtották Horn Dávid rendelkezésére.⁷² Közvetlenül ezután a Nagy Gyalu Batrin erdő hosszútávú bérletében egyeztek meg a felek (1914-ig), Antos Józseftől pedig a Vajna Karalyos erdőt vette haszonbérbe a budapesti vállalkozó.⁷³

VÁSÁRLÓI SZEMPONTOK

A vállalkozói akaratot a rendelkezésre álló nyersanyag nagy mennyisége és alacsony ára befolyásolta. A fajta tekintetében a fenyő (lúc- és jegenyefenyő) volt a legkeresettebb. Háromszéken a Kárpátok vonulatán voltak egybefüggő fenyvesek, a megye belsejében lévő Baróti- és Bodoki-hegységekben csak a lombhullató fajták léteztek. A határszéli községekben és Kézdivásárhely városban a talpon álló, illetve levágott fa ára viszonylag alacsony volt, húsz év alatt a konjunktúra ellenére sem volt tapasztalható változás. A hátszágának számító községekre vonatkozóan nem is közöltek hivatalos adatokat.

	<i>Sepsiszentgyörgy város, Sepsi- és Miklósvári járások községeiben</i>	<i>Kézdivásárhely és a Kézdi járás községeiben</i>	<i>Orbai járás községeiben</i>
<i>1885</i>			
I. oszt. szálfa	n. a.	2,20 frt/m ³	2,00 frt/m ³
II. oszt. szálfa	n. a.	2,00 frt/m ³	1,80 frt/m ³
I. oszt. fűrészrönk	n. a.	4,40 frt/m ³	4,00 frt/m ³
II. oszt. fűrészrönk	n. a.	2,20 frt/m ³	2,00 frt/m ³

68 Uo. F 9, 10. áll, 1900–1909/1. ie. 39–42.; F 100, 1895/65. üsz. 79–80.

69 Uo. F 100, 1895/34. üsz. 51–58.; 1895/35. üsz. 59–60.

70 *Háromszék Vármegye. Emlékkönyv Magyarország ezeréves fennállása ünnepére.* Szerk. POTSÁ József. Sepsiszentgyörgy, 1899. 208.

71 RNLtKov F 9, 34. áll, 1908/6926. asz.

72 Uo. F 9, 10. áll, 1900–1909/1. ie. 64.

73 Uo. F 9, 34. áll, 1916/4190. asz.

1905			
I. oszt. szálfa	n. a.	4,40 K/m ³	4,00 K/m ³
II. oszt. szálfa	n. a.	4,00 K/m ³	3,60 K/m ³
I. oszt. fűrészrönk	n. a.	8,80 K/m ³	8,00 K/m ³
II. oszt. fűrészrönk	n. a.	4,40 K/m ³	4,00 K/m ³
Forrás: KML F 9. 34. á. 1888./ V./ 59.; 1903./ 622. asz.			

A háromszéki fenyő árképződését több tényező befolyásolta. Az árat elsősorban a magas kínálat nyomta le, ezt pedig fokozta az, hogy a fenyvesek igen nehéz terepen helyezkedtek el, ahol ráadásul az infrastruktúra is fejletlen volt. Nem hagyható figyelmen kívül a határincidensek hatása sem, továbbá az sem, hogy az arányosítás nyomán nagyszámban jelentek meg a vállalkozásban nem érdekelt magánbirtokosok.

Horn Dávid a felvidéki erdőkitermeléseken szerzett tapasztalatainak birtokában érkezett Háromszékre, kezdeti elképzelései a hagyományos erdőkitermelési módtól annyiban különböztek, hogy vízi erőt a fűrészek működtetéséhez egyáltalán nem szándékozott alkalmazni.⁷⁴ Az 1888-ban Zathureczky Gyulával kötött adásvétel után rögtön egy erdei út megnyitását kezdeményezte, ami Papolc községben találkozott a községi/megyei úthálózattal. Használatát felajánlotta Papolc község részére annak fejében, ha az engedélyezi az építést a saját erdejében, a közmunkaerejével pedig hozzájárul a karbantartáshoz.⁷⁵ Az erdei út megépítését és a fűrésztelep Gyulafalva néven történt törzskönyvezését követően tovább lépett, és azt kérelmezte, hogy az erdei utat minősítsék át községi útnak. Ezzel pedig egy több évtizedes konfliktus magvait hintette el, mivel a község képviselő-testülete megfellebbezte az erről szóló törvényhatósági határozatot.⁷⁶ Vasút tervét csak következő év októberében terjesztette elő a szakhatóságnak, amikor a Brassó-Háromszék helyi érdekű vasút építése is már elkezdődött. Ekkor gyulafalvi fűrésztelepét szándékozott összekötni a Kovásznán megépülő vasútállomással.⁷⁷ A vágási területek és fűrésztelep közötti távolságok áthidalására ekkor még nem szándékozott gőzerőt alkalmazni, a kivágásra váró erdőterületekhez rövidebb lóvontatású vasutat vett igénybe, mely technikai megoldás azonban fenntartotta a jövőbeni gőzüzemre való áttérés lehetőségét.⁷⁸ Úgy tűnik ezen ambíciója utóbb ébredt, mivel az 1888–1889 között megkötött adásvételi szerződésekben a vasútépítési jog még egyáltalán nem szerepelt. A vasút mellett a rönkök vízen való szállítását is tervbe vette. 1890 októberében követelte, hogy a törvényhatóság ne engedélyezze a *Schmidt & Ungár és Gross cég* fűrészmalma számára a Baszka vizén épített duzzasztógát üzemeltetését, sőt bontassa azt le, mert ő a hegyi patakot faúsztatásra szándékszik kihasználni.⁷⁹ A Baszka, majd a Buzău vizén át Romániába, illetve a térség többi hegyi patakán a faúsztatásnak az volt az akadálya, hogy azok mentén számos, a korábbi évtizedekben épült vízerőmű (gyapjúványoló, lisztelő malom, fűrészmalom) helyezkedett el,

74 Uo. F 9, 34. áll, 1888/VII/61.

75 Uo. F 9, 34. áll, 1905/686. asz.; 1888/XIV/127.

76 Uo. F 9, 34. áll, 1889/XIII/252.

77 Uo. F 9, 10. áll, 1900–1909/1. ie. 99.

78 Uo. F 9, 34. áll, 1891/V/111.

79 Uo. F 9, 34. áll, 1893/VIII/29; 1895/XXIII/39.

duzzasztógátjaik pedig lehetetlenné tették ezt a szállítási módot. Másfelől a Papolc községgel folytatott vita az erdei útért egyre inkább a vasút felé irányította Horn Dávid figyelmét. Szállítási eszközök tekintetében az áttörés két hullámban valósult meg. Az első 1891 folyamán történt, amikor új üzlettársak megjelenése következtében az addig csak *Horn-cég* a *Morpurgo és Társa Erdélyi Faipar Vállalat* (*Siebenbürgische Waldindustrie Morpurgo et Comp*) néven jelent meg.⁸⁰ Az első, a vágási területet (Karalyos) és a fűrésztelepet (gyulafalvi József-fűrész) összekötő vasút meg úgy jöhetett létre, hogy kiegyezett a *Schmidt & Ungár és Gross cég*-gel arról, hogy ennek fűrészáruit a Horn-féle vasúttal szállítják, így rentabilitására egy plusz garanciát szerzett.⁸¹ A faipari vállalat 1892-ban részvénytársasággá alakult, *Erdélyi Erdőipar Részvénytársaság* néven. Vezérigazgatója a következő években Horn Dávid maradt, de az igazgatósági tagok között az erőgyensúly a máramarosi Groedel család (Zadig és fiai: Ármin, Bernát, Albert) javára billent el.⁸² A szállítóeszközök tekintetében is egy új szakasz kezdődött. Első lépésben a Horn Dávid által korábban kötött adásvételi szerződéseket írták felül, és kiegyesztették a tulajdonosok vasútépítésre vonatkozó beleegyezésével.⁸³ Hasonló klauzula kapott helyet a Bajkó Barabástól 1892–1895 között felvásárolt erdővagyon szerződéseiben, valamint az azt követő szerzeményeknél is. Ezután rendelkeztek az északi, Dobroszlán-Gór és a Musa telep felé vezető vonalak kiépítéséről,⁸⁴ aminek nyomán 1898-ra egy olyan vasúthálózat jött létre, amely több ponton érintkezett az országos határral, illetve át is lépte azt.

A részvénytársasággá alakulás új fejezetet nyitott a vágási területek szerzésében is: míg korábban Horn Dávid igyekezett a határon belül eső erdőket felvásárolni, addig az új vállalatigazgatás kimondottan a határon túliakra koncentrált. Ez, a vámháború 1891 nyarán történt megszűnésével teremtdőtt kedvező fiskális környezetben kívül, elsősorban annak volt köszönhető, hogy a társaság helyi üzemigazgatása felismerte a korábban vitatott hovatartozású erdők *tartalék* funkcióját. A *tartalék* funkció megértéséhez pedig vissza kell tekinteni a korábbi évek gyakorlatára. A vágási területek kihasználása minden esetben, kisebb-nagyobb mértékben, korlátozott volt. Ennek forrása egyrészt a faállomány adásvételi szerződése volt, amelyben leszögezték, hogy adott magasságban (30 cm-től derékmagasságig) adott átmérőjű (18–30 cm) fenyőfákat vághat ki a vállalat. Ez önmagában azt jelentette, hogy tarvágást nem lehetett végezni, mivel az a gyakorlat – az erdőtörvény előírásai szerint – kizárólag újraerdősítéssel együtt volt kivitelezhető, ezt pedig az erdőtulajdonos és a haszonbérlo is igyekezett elkerülni. Az úgynevezett *szálas* favágás pedig végeredményben egyszerre csak korlátozott számú munkás jelenlétére adott lehetőséget. Más szempontból – szintén az erdőtörvény előírásainak megfelelően – az erdők besorolása szerint az úgynevezett *véderdők* és *feltétlenül erdei talajon álló erdők* kihasználása hatósági engedélyhez volt kötve, ezért üzemterveket kellett készíteni. Az üzemterv szerint pedig az évente vágásra engedélyezett mennyiség is korlátozva volt. Így, haszonbérlo szempontból, „csak pár hónapra biztosítana munkát a fűrésznek, a gőzműbe és az utak fenntartásába fektetett tőke sem térülne meg.”⁸⁵ Horn Dávid 1890-ben próbálkozott, hogy a

80 Uo. F 9, 34. áll, 1916/4190. asz.

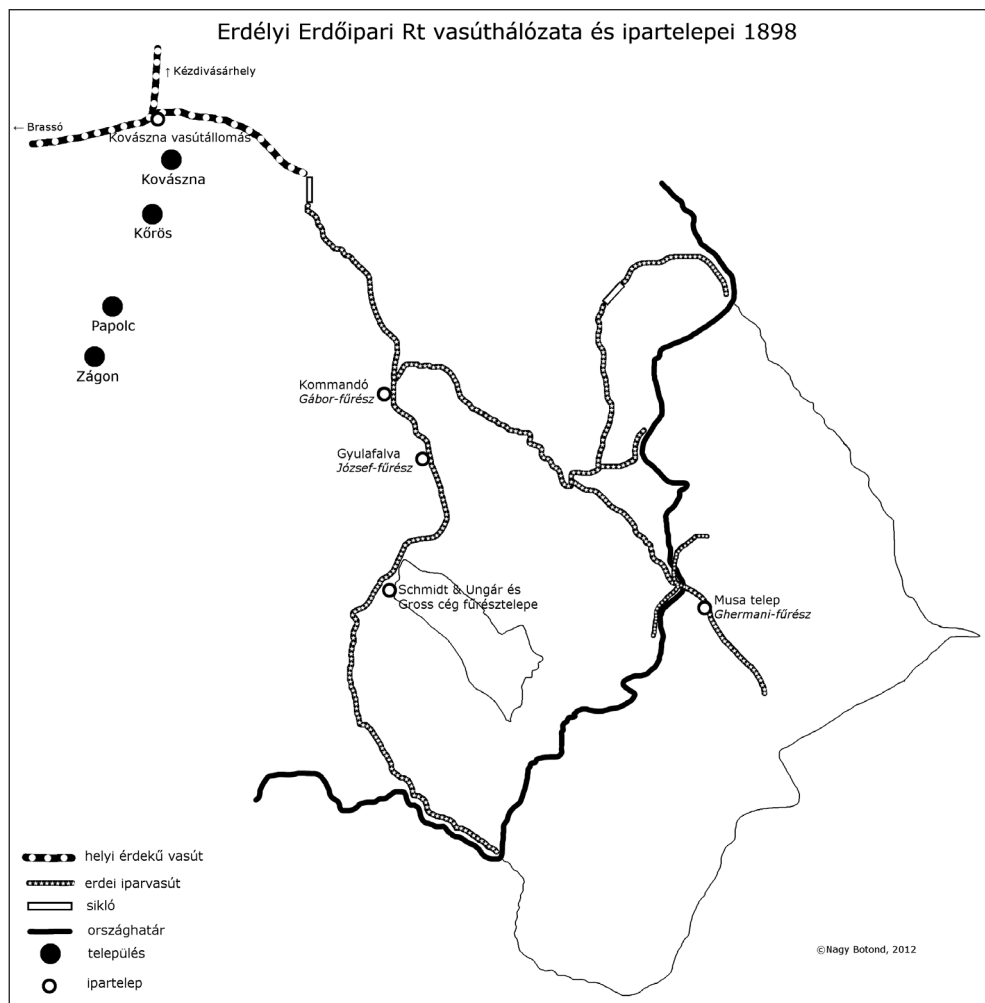
81 Uo. F 9, 10. áll, 1900–1909/1. ie. 55–56.

82 Magyar Compass XXIII(1895/1896). II. rész. 227.

83 RNLtKov F 9, 10. áll, 1900–1909/1. ie, 62, 66.

84 Uo. F 9, 10. áll, 1900–1909/1. ie, 18.

85 Uo. F 9, 34. áll, 1911/752. asz.

Ménésbércen egy nagyobb terület átsoroltasson a feltétlenül erdei talajon álló erdő kategóriából a nem feltétlenül erdei talajon álló erdő kategóriába, ám a vármegyei erdészeti albizottság ezt megtagadta. Következő évben megpróbálta érvényesíteni az átsorolást egy másik területre, de hasonló eredménnyel járt.⁸⁶ A fűrészek szünetmentes működtetésének biztosítására tett szerény próbálkozásoknak értékelhető a lerakóhelyek és fűrésztelepek túlméretezése, vagy az erdőút utak indokoltnál szélesebbé tétele, mivel ezek mind nyersanyag többletmennyiséget jelentettek. A fűrészek folyamatos, maximális kapacitást megközelítő működtetését tehát a vágási területek szaporításával lehetett elérni, azonban ezek a területek is korlátozott számban

⁸⁶ Uo. F 9, 34. áll, 1891/V/48.

voltak. Így a romániai erdők jelentették a megoldást. Az ottani erdőtörvény a kitermelés tekintetében engedékenyebbnek bizonyult, és maga a jogállamiság hiányosabb működése által vállalkozó-barátiabb környezet teremtődött a földrajzi periferián. A Románia irányába terjeszkedés első lépése egyértelműen a befektető nyomásnak engedelmeskedve történt meg.

A határszéli erdők egy másik, az ún. *hídőállás* funkciója szintén az ebbe az irányba való terjeszkedést készítette elő. Az *Erdélyi Erdőipari Rt.* és jogelődje a kezdetektől fogva hosszútávra rendezkedett be Háromszéken. Bár Horn Dávid még nem vette célba a romániai terjeszkedést, a stratégiailag fontos erdőségek adásvételi szerződésai már tartalmazták a következő klauzulát: „*Használat ideje alatt a vásárló utakat létesíthet, a használat letelte után azokat ingyen használhatja.*”⁸⁷ Ennek szerepe azután bontakozott ki, miután a háromszéki birtokosok romániai erdővagyonának felvásárlása 1892 után gyorsan megtörtént. A következő években a térségben több kisebb-nagyobb konkurens jelent meg, minek következtében – legalábbis az Orbai járásban – a további forgótőke gyarapítás lehetősége plafonálódott. Ezek a tényezők, a hosszútávú stratégia tekintetében, feltétlenül előrevetítették a romániai orientációt. 1895-ben létrejött a Ghermani-fürész a határ túloldalán lévő Musa-telepen, amit iparvasút kötött össze a kommandói és a gyulafalvi telepekkel, illetve a kovásznai vasútállomással.⁸⁸ 1897-ben, amikor a részvénytársaságból kilépett Horn Dávid, a forgótőke egyik jelentős tételének számító, betelekkönyvezett, talpon álló famennyiség 1/3-ad része Romániában helyezkedett el, amihez az átjárást a háromszékieknek a Romániába átszakadt területeik biztosították.

<i>Az Erdélyi Erdőipari Rt. haszonbérbe vett területei</i>	
Háromszék területén	40 372 kh
Románia területén háromszéki birtokos	2 765 kh
Románia területén romániai birtokos	22 000 kh
<i>Összesen</i>	65 000 kh
Forrás: Sümegh Ignác: <i>Az Erdélyi Erdőipar Részvénytársaság keletkezéséről és jelen üzemének berendezéséről. Kézdivásárhely 1898. 8.</i>	

A századfordulón két hivatalos határátkelési pont jött létre a kistérségben, északon a Gőr és délen a Karalyos pénzügyőri kirendeltségek, amelyek a gyulafalvi-kommandói szakasznak⁸⁹ voltak alárendelve, azok működtetésének minden költsége a társaságot terhelte, melynek igényeit voltak hivatva egyébként kielégíteni.⁹⁰ Tehát a déli szárnyvonal is továbbterjeszkedett újabb romániai vágási területek felé.⁹¹

87 Ennek ellenpéldája a Schmidt & Ungár és Gross cég, amely nem a terjeszkedésre rendezkedett be, a szerződésben megszabott határidő lejárta után távozott a térségből. RNLtKov F 9, 10. áll, 1902/4. ie. 1.

88 SÜMEGH Ignác: *Az Erdélyi Erdőipar Részvénytársaság keletkezéséről és jelen üzemének berendezéséről. Kézdivásárhely, 1898. 6.*

89 A pénzügyőri szakasz létesítését 1890-ben Horn Dávid kezdeményezte, amely működtetésének minden anyagi vonzatát felvállalta (RNLtKov F 9, 34. áll, 1890/XXI/2.)

90 Uo. F 9, 34. áll, 1905/4961 asz.

91 Uo. F 9, 10. áll, 1900–1909/1. ie. 132–135.

<i>Alapítási év</i>	<i>Székhely</i>	<i>Vállalat</i>	<i>Profil</i>	<i>Vágási terület</i>
1905	Kézdivásárhely	Magyar Erdőipar Rt	puhafa	Kézdi járás; Románia
1905	Budapest	Gróf Mikes Zabolai Erdőgazdasága és Fűrésztelepei Rt	puhafa	Orbai járás; Románia
1892	Budapest	Erdélyi Erdőipar Rt	puhafa/ keményfa	Orbai járás; Románia
1907	Nagyvárad	Papolt-Barátosi Faipar Rt	puhafa	Orbai járás
1911	Prázsmár	Magyarbodzai Bükkipar Rt	keményfa	Sepsi járás

Az *Erdélyi Erdőipar Rt.* modellje nyomon követhető a Mikes Ármin faipari vállalata esetében is, amely 1905-ben lépett magasabb szervezési formába *Gróf Mikes Zabolai Erdőgazdasága és Fűrésztelepei Részvénytársaság* néven.⁹² A modell érvényes mind a vágási területek halmozásánál,⁹³ mind a saját szállítási infrastruktúra kialakításánál.⁹⁴ A *Magyar Erdőipar Részvénytársaság* 1905-ben jött létre⁹⁵ Bajkó Barabás vállalkozásának és Diósi Ignác fia Lajos cégének fúziójából, amelyhez csatlakozott több helyi birtokos is. A forgótőke gyarapítása 1896-ban elkezdődött az elsősorban közösségi tulajdonlású erdők faállományának felvásárlásával, a romániai terjeszkedés a részvénytársasággá alakulás előtt nagyjából már lezárult. A társaság nem épített saját iparvasutat, hanem a Romániában bejegyzett *P&C Götz & Cie konszern*-hez tartozó *Fakitermelő és Gőzfűrészüzem Rt.* országhatáron átnyúló infrastruktúráját vette bérbe.⁹⁶

A *Papolt-barátosi Faipar Részvénytársaság* 1907-ben jött létre, mint a nagyvárad *Diósi Ignác fia Lajos cég* jogutódja,⁹⁷ utolsóként pedig 1911-ben Magyarbodza (1912-ben Prázsmárra áthelyezett) székhellyel alakult a *Magyarbodzai Bükkipar Részvénytársaság*.⁹⁸ Gróf Mikes Zsigmond és gróf Béldi Tivadar feudális eredetű, a háromszéki Bodza-vidéken, illetve Keresztvár (régbben Nyén) és Bodola községek területén lévő erdőségek kihasználására jött létre, brassói befektetők részvételével. Mindkettő rendelkezett saját iparvasúttal, de romániai tevékenység esetükben nem azonosítható.

A konjunktúra helyi szintű befolyásoló tényezői tehát az erdők tulajdonlását befolyásoló magánjogi változások és az országhatár funkcióit felülíró, központi kormányzati szinten történt irányváltás voltak. Az ennek nyomán teremtődött gazdasági környezetben áramolhatott be a nagy mennyiségű befektetési tőke, ami a faipart végeredményben a térség húzó ágazatává tette, és országhatáron átívelő struktúrába emelte be.

92 Magyar Compass XXXIII(1905/1906). II. rész. 174.

93 RNLtKov F 9. 34. áll, 1914/3527. asz.; 1917/7186. asz.

94 Uo. F 9. 34. áll, 1916/2204. asz.

95 Magyar Compass XLIV(1916/1917). II. rész. 443.

96 RNLtKov F 9. 34. áll, 1917/14517. asz.

97 Magyar Compass XLIV(1916/1917). II. rész. 449.

98 Uo. 462.

THE REDISTRIBUTION OF THE FOREST-PROPERTY AND THE APPEARANCE OF THE CORPORATIONS IN THE FOREST-INDUSTRY OF HÁROMSZÉK

Keywords: *economic history, social history, Dualist period, Moldova, Szeklerland, wood company, border*

In the last quarter of the 19th century the forest industry has become the leading sector of the economy of Háromszék county. One must consider the huge forest properties that had changed their owners, the dimensions of the investment capital flowed, the development of the infrastructure in production and transport, and ultimately the amount of transported goods. The essentially economical process had antecedents regarding private, administrative and diplomatic law. The present study focuses on the interplay of the presented factors during several decades. Influences of private and community ownership changes, the attitude of the local administration towards the natural environment and the interests of the community, the border functions of the territory – marked from above by the reorientation that took place in the field of the state-theory at the level of the central government – are the factors that have crystallized in a medium-sized period, and that influenced the whole process. The study points out that in this economical environment the forest industry fitted successfully in a continental and cross-bordered structure.

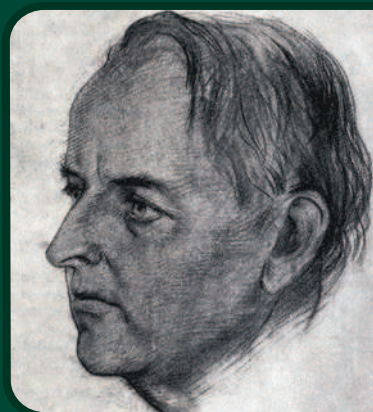
REDISTRIBUIREA AVERII FORESTIERE ȘI APARIȚIA MARILOR ÎNTREPRINDERI ÎN INDUSTRIA FORESTIERĂ DIN TREI SCAUNE

Cuvinte-cheie: *istorie economică, istorie socială, perioada dualistă, Moldova, Ținutul Secuiesc, întreprindere forestieră, graniță*

În ultimul sfert al secolului al XIX-lea, într-o perioadă de doar jumătate de deceniu, industria forestieră a devenit sectorul cel mai important în economia comitatului Trei Scaune. Vorbim despre o suprafață semnificativă de păduri care și-au schimbat proprietarii, despre cuantumul investițiilor de capital, despre dezvoltarea infrastructurii de producție și de transport, respectiv despre volumul mare al mărfurilor transportate. Problema economică în esență a avut antecedente de natura dreptului privat, administrativ și diplomatic. Studiul de față are ca obiect analiza interacțiunii tuturor acestor factori pe parcursul mai multor decenii. Influența schimbărilor în forma de proprietate privată sau comunitară a pădurilor, atitudinea administrației locale față de mediul natural și interesul comunitar, funcția de graniță a teritoriului discutat – suprascris la nivel guvernamental central în urma reorientării în domeniul teoriei de stat – sunt factorii care s-au cristalizat într-o perioadă medie de timp, și care au marcat întregul proces. Studiul de față concludă că în acest mediu economic creat industria forestieră s-a potrivit cu succes într-o structură transfrontalieră, continentală.

A tudományos kérdések *certamen* formában, mint szakmai vita eleven tárgyai jelennek meg az 1859-ben alakult, gyűjteményeitől a kommunista rendszerben megfosztott és munkásságában megzavart, ám 1989-ben újjászerveződött Erdélyi Múzeum-Egyesület megfiatalodott tagsága körében. Az egyesület I. szakosztályában a tudomány napján 2012-ben is tartottak nyelv-, irodalom- és történettudományi, néprajzi, régészeti és művészettörténeti előadásokat, ezek szerkesztett változatát adják itt közre a szerkesztők – első darabjaként egy tervezett sorozatnak: az évente megjelenő, a megelőző év színvonalas tanulmányait kötetbe foglaló könyveknek.

ISBN: 978-606-8178-78-3

9 786068 178783